

1770. H. 23.
A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA EMLÉKBESZÉDEI

SZERKESZTI REINER JÁNOS FŐTITKÁR

II. kötet

5. szám.

5104
szám
EMLÉKBESZÉD

ÁLDÁSY ANTALRÓL

B 27354

MISKOLCZY ISTVÁN

RENDES TAGTÓL

*Felolvasta a Szent István Akadémiának 1935. évi május 3-án tartott
együttes ülésén.*

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1935

VB 27354

ÁLDÁSY ANTAL

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA EMLÉKBESZÉDEI

SZERKESZTI REINER JÁNOS FŐTITKÁR

II. kötet.

5. szám.

EMLÉKBESZÉD

ÁLDÁSY ANTALRÓL

B 27354

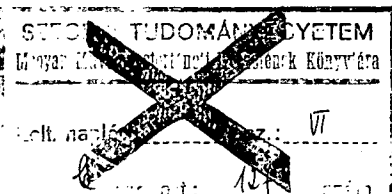
MISKOLCZY ISTVÁN

RENDES TAGTÓL

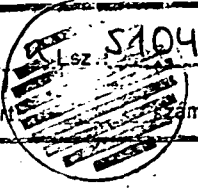
*Felolvasta a Szent István Akadémiának 1935. évi május 3-án tartott
együttes ülésén.*

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

Lelt. napló: _____
csopont _____ m.

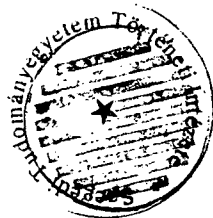
Sz 1/91: \$ 27354

JATE Egyetemi Könyvtár

J910006424

Kiadásért felelős: Reiner János. — A nyomdáért felelős: ifj. Kohl Ferenc.

EMLÉKBESZÉD ÁLDÁSY ANTALRÓL.

A nagy római költőnek sokat idézett, de örök érvényű szavaival kezdem emlékbeszédem: Omnes eodem cogimur, omnium Versatur urna serius,ocius sors exitura. Ezt a szomorú igazságot mindnyájan érezzük, s mégis fájdalommal tölt el bennünket, ha leválik a nemzet testéről egy-egy érték, ha örökre elhagy bennünket a szerető rokon, a hű barát, a jó ember, kinek lelkével össze volt hangolva lelkünk, aki szinte énünknek részét alkotta. Ilyen érték, hű barát és jó ember volt *Áldásy Antal*. Az ő síri nyugalma zavarom most meg, de nem durva, szentségtörő kezekkel, hanem a hálás tanítvány közeledik a szeretett mesterhez, a ragaszkodó barát idézi meg egy rövid félórára az elköltözött jó barát szellemét e falak közé, hol annyiszor láttuk szelíd lényét, hol annyiszor jelent meg, hogy mélyen szántó tanulmányával egy-egy élvezetes órát szerezzen hallgatóinak, vagy hogy megtisztelje és buzdítsa ifjabb munkatársait.

* * *

Áldásy Antal szerencsés körülmények között indult meg életútján. Régi, előkelő budai patricius-családból származott, melyben hagyomány volt az erős nemzeti érzés, a köz iránt való érdeklődés és a kultúra iránt tettekben is megnyilvánuló finom érzék. Nagyatya, Áldásy Antal, Buda sz. kir. város tb. tanácsnoka volt, atyja, szintén Antal, hasonlóképpen a közpályán működött. Lelkiismeretes munkásságának legékebben szóló bizonyítéka, hogy polgártársainak bizalma 28 éves korában Buda főkapitányi székébe emelte (1861). Nagy energiával látott hozzá új tisztségében a megrendült közbiztonság helyreállításához, mikor hivatali működése váratlanul megszakadt. Az októberi diploma és a februári pátens, ha ellenkeztek is a magyar hazafiak alkotmányos felfogásával, megfelelő tárgyalási alapot nyújtottak s a szebb jövő reményével töltötték el a sokat szenvedett magyarság lelkét. A felirati javaslatot követő házfelosztatás azonban letörte a szép reményeket s hazánkra újabb önkényuralom nehezedett. Az ifjú Áldásy tüzes hazafisága nem tudott megalkudni az új hely-

zettel, lemondott állásáról és gazdálkodni kezdett. A rövid néhány hónap azonban, melyet hivatalában töltött, elég volt arra, hogy a budaiak ragaszkodását teljes mértékben megszerezze neki s polgártársai a jobb idők beálltával főbírájuknak választották. Ez akkor nem közigazgatási tisztség, hanem tényleg bírói feladat volt. Mint főbíró képviselte az ország első városát a koronázáson. A király meg akarta jutalmazni Pest polgármesterének és Buda főbírájának érdemeit, de rendjelet egyikük sem akart elfogadni. Ezért Áldásy a koronázás emlékére két nagy aranyérmét kapott, egyiket a király, másikat a királyné képével. Rászorgált a kitüntetésre, mert mint főbíró sokat fáradozott Buda és Pest egyesítése és szelítése érdekében. De örök emléket állított magának a kultúráért való lelkesedésével is. Ez időben pendítették meg a Népszínház állandósításának eszméjét. Áldásy azonnal felismerte, milyen fontos misszió vár az új Népszínházra a még mindig német fővárosban s épen azért Széchenyire emlékeztető kitarással és lelkesedéssel dolgozott az eszme megvalósításán. Az ő lelkes buzdításának volt köszönhető, hogy a város telket vásárolt a színház részére, az első szükségletekre pedig tetemes pénzösszeget szavazott meg, majd évente bizonyos összeggel segélyezte az építést. Az építés vezetésére szintén Áldásy, Széchenyi Ödön gróf és még néhány lelkes hazafi vállalkozott. Közben a közadakozásból összegyűlt pénz kevésnek bizonyult s most ismét Áldásy mentette meg a helyzetet, mikor kamatnélküli kölcsönnel lehetővé tette az építkezés folytatását.

Ennek a lelkes, hazájáért s minden szépért, jóért lelkesedő férfiúnak fia volt a mi *Áldásy Antalunk*. 1869 szept. 25-én született Budán. Nemes név örököse. jómódú család gyermeke, kinek boldog gyermekkorát azonban szörnyű csapás zavarta meg, mikor a halál elragadta atyját, ekkor már a budai kir. törvényszék alélnökét (1875). A gyermek tehát a szerető és gondos anyá vezetése alatt nevelkedett s az anyja hatása meglátszott a férfi Áldásyn is. Az anya oltotta fia lelkébe a mély vallásosságot, az emberszeretetet, a hazafias érzést és családi hagyományként a minden nemes eszméért való lelkesedést. Az anyai nevelés hatásaként kell elkönyvelnünk a nőies tartózkodást és lelki finomságot, mely Áldásyt élete végéig jellemezte.

Középiszkolái elvégzése után a budapesti egyetemre iratkozott be s ott szerzett doktori diplomát 1891-ben. Míg más jómódú ifjú a diploma birtokában — különösen jobb időkben — az életet igyekezett élvezni, Áldásy telve ambícióval és munkakedvvel, minden eszközt megragadott, hogy tovább képezze magát. Történelmi kutatásokra akarta szentelni életét, tehát elsősorban a paleográfiában és diplomatikában igyekezett tökéletesíteni tudását. Ezért töltött egy évet az Osztrák Történelmi Inté-

zetben (Institut für Öst. Geschichtsforschung), melyben még élt a nagy diplomatikus, Sickel szelleme.

Ilyen előtanulmányok után kereste fel a történetkutató vágyainak csúcspontját, Rómát. Itt két évet (1892/93 és 1893/94) töltött s idejét a vatikáni levéltárban végzett kutatások és a római nagy könyvtárakban való búvárkodások közt osztotta meg. Innen az akadémia történeti bizottságának megbízása Bolognába vitte, hol szintén nagy buzgósággal dolgozott.

Kár, hogy a szépen indult kutató munka, mely után értékes szintéziseket várt a tudós világ, legalább egy időre megakadt. Áldásy ugyanis tisztviselei pályára lépett. 1894-ben kinevezték a Nemzeti Múzeumhoz segéddé, 1898-ban pedig segédőrré. Ugyanebben az évben szerezte meg a középkori egyetemes történelemből a magántanári képesítést. Ettől kezdve érdeklődése három irányú volt. Egyenlő lelkiismeretességgel teljesítette hivatali kötelességét és végezte oktató munkáját az egyetemen s amellet a tudomány terén is szép eredménnyel működött. Tudományos téren elért sikereivel lépést tartott a hivatali pályán való emelkedése is. 1902-ben múzeumi őrré, 1912-ben igazgatóőrré nevezték ki.

Amint segédőrré való kinevezésekor nyerte el a magántanári képesítést, úgy igazgatóőrré történt előléptetése évében kapta meg a Láczy Gyula hálálával megürült középkori egyetemes történeti tanszéket. Új feladatát nagy lelkesedéssel látta el. 1924/25. évben új megtszítettetés érte: a filozófiai kar dékánjává választotta. Közben, részben tudományos érdemeiért, részben tevékeny katolicizmusáért, számos kitüntetésben részesült. 1907-ben a pápa a «Pro ecclesia et pontifice» rendjellel tüntette ki, a Magyar Tud. Akadémia pedig 1908-ban levelező, majd 1926-ban rendes tagjai sorába választotta. 1914 óta az akadémia történelmi bizottságának előadója volt. Mint a Történelmi Társulat választmányi tagja, nagy buzgóságot fejtett ki a társulat érdekében s hasonlóképen tevékenyen közreműködött a Magy. Heraldikai és Genealógiai Társaság felvirágoztatásában először mint a társaság jegyzője, majd titkára; alelnöke s végül elnöke. Választmányi tagja volt a Szent István-Társulatnak, majd tudományos és irodalmi osztályának előadója lett. Később az újonnan megalakult Szent István Akadémiának volt munkás tagja.

* * *

Áldásy igen termékeny történetíró volt. Miként említettük, történetírói munkásságát levéltári kutatásokkal kezdte. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából dolgozott Rómában, hol a vatikáni levéltár anyaga közül elsősorban v. Márton supplikációi érdekelték, de

átkutatott több bullaregestakötetet is, sőt a *Miscellanea* néven ismert anyagban is kutatgatott, mert az egyházszakadás korában hazánkat érintő emlékeket vélt feltalálni. Célját azonban nem érte el.

Ha terjedelem szerint akarjuk megbecsülni a vatikáni levéltárban felkutatott anyagot, talán a ráfordított időhöz képest kevésnek találjuk. A valóság azonban nem fedi a vatikáni levéltárról alkotott fogalmakat. A világ legnagyobb levéltára óriási anyag felett rendelkezik, de a középkori anyaghoz csak valóban erős kutató munka árán lehet hozzáférni. A levéltár ugyanis sok viszontagságon, átrendezésen, katalogizáláson ment keresztül s egyes részeiben még a levéltár legkiválóbb ismerői sem tudnak eligazodni. Amellett az e korra vonatkozó anyagban a kutatónak állandóan ellen kell őriznie, hogy kiadott anyaggal ne foglalkozzék, ami munkája haladását nagyon hátráltatja. Ezeket figyelembevéve épen nem szabad Áldásy eredményeit lekicsinyelnünk. Sokkal könnyebb dolga volt az újkori anyaggal. Az Erdélyi Országgyűlési Emlékek szerkesztősége ugyanis a XVII. századi nunciusi jelentések alapján bizonyos kérdésekre kért tőle feleletet. Tekintettel a nunciusi jelentések rendkívüli fontosságára és akkor még kiaknázatlan voltára, sajnálható; hogy a bennünket érdeklő anyagot nem dolgozta fel. Ellenben nagy érdeme, hogy összeállította a Róma könyvtáraiban feltalálható Magyarországot érintő kéziratokat, majd pedig a Magyar Tud. Akadémia történeti bizottságának megbízásából tanulmányozta Bolognában a Marsigli-féle levéltárat. Eredményeiről a Magyar Könyvszemlében számolt be *«Olaszországi történelmi kutatások»* (1894) címen. A VI. Kelemen, VI. Ince regesta-köteteiből gyűjtött anyagot viszont *«Regesták a vatikáni levéltárból»* (1895) címen tette közzé. Kutatásaiban alapos kritikával dolgozott s ennek köszönhető, hogy a kiadásba aránylag kevés tévedés csúszott be. Ami nagy dolog, ha figyelembe vesszük, hogy egy pápa neve alatt megjelent regesta-kötetben igen gyakran 3—4 pápának a bullái foglaltatnak. Az intitulatio ugyanis vagy teljesen hiányzik, vagy csak egyszerűen a név van kitéve, mint pl. Clemens, vagy Innocentius s ez esetben több Kelemennek, vagy Incének oklevelei vannak összekeverve.

Később is szívesen foglalkozott oklevelek gyűjtésével és oklevél-gyűjtemények vizsgálatával. Így a Nemzeti Múzeumban levő *IV. Kelemen-féle regesta-kötetről* megállapította, hogy XIV. századi írás, tehát másolat és nem egyezik a római francia iskolától kiadott anyaggal.

A gróf Széchenyi-család levéltára 1895-ben a Nemzeti Múzeumban nyert elhelyezést s Áldásy felhasználta a kedvező alkalmat, kutatás tárgyává tette a legterjedelmesebb családi levéltárak egyikét, összeállította a levéltár történetét és ismertette a két első kötet anyagát. Levéltári munkásságának beszédes emléke *«Magyarország melléktartományainak*

«oklevéltára» melyet Thallóczy Lajossal szerkesztett ugyan, de a munka oroszlánrésze az övé volt. Viszont óriási szorgalmáról tesz tanubizonyosságot a Zichy-család okmánytárához készített *Név- és tárgymutató* (az első 6 kötethez).

Meglátogatta a nevezetes külföldi levéltárakat és közülök ismertette a düsseldorfit és karlsruheit. Elméletileg is foglalkozott az oklevéltannal s a *diplomatikai rendszerekről* írt munkájában világos előadásban a történelemre oly fontos segédtudomány multjával ismertet meg. A Magyar Történettudomány Kézikönyvének egyik részeként közzétette a *Pápai oklevelek* című munkát, melyet Fejérpataky László halála után vett át, a vázlatot az újabb kutatások eredményeivel kibővítette, részben újra írta a kéziratot és az egészet átdolgozta. A Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtára 1903-ban megkapta örök letétemény gyanánt a Szögyény-Marich-család levéltárát s Áldásy ebben találta meg *Pozsony vármegye jegyzőkönyveit* az 1650—57-ig és 1665—71-ig terjedő évekre, melyek a vármegye történetére értékes adatokat tartalmaznak.

A *Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzékében* közzétette a múzeum címeresleveleit (1200—1868) 1904 és 1923. Ezt a kiadást a szomorú gazdasági viszonyok miatt nem folytathatta.

Mikor a Nemzeti Múzeum könyvtára Liechtenstein Rudolf hercegajándékából hozzájutott Khevenhüller-Metsch József, Mária Terézia főudvarnagya, majd főudvarmestere emlékiratának VI. kötetéhez, ezzel a nagyértékű emlékiratoknak a Múzeumban levő öt kötete az 1774—76. évekre kiegészítést nyert. Áldásy «*Herczeg Khevenhüller-Metsch József emlékiratai a Magyar Nemzeti Múzeumban*» címen ismerteti a kötetek tartalmát s előrebocsátva a herceg életrajzát, rámutat az emlékiratok megbecsülhetetlen kultúrtörténeti értékére.

Áldásynak hatalmas bibliografiai ismerete és főleg a kiadott okleveles anyag lelkiismeretes feldolgozása lehetővé tette, hogy levéltári kutatások nélkül is újat mondjon. Mindvégig a részletfeldolgozások híve volt. A korában divó pozitivistá történetírás követelményeinek hódolt; mikor minél több adatra iparkodott alapítani mondanivalóit. Hogy hasonlattal éljek, úgy járt el, mint azok a renaissance-szobrászok, kik ötvösműhelyből kerülván ki, alkotásaiknál később is alkalmazták az ötvösművészet szabályát, az apró részletekig menő gondos kidolgozást. Ez azonban a tudományos történetírásnál kétélű dolog. Az apró részletek, az adatok tömege könnyen agyonnyomja a témát, élvezhetetlenné teszi az előadást. Áldásy egyik-másik munkájában szintén nem tudott az adatok tömegétől szabadulva impozáns, nagyvonalú, zökkenő nélküli egészet alkotni, de jóérzéke mégis megőrizte a túlzástól. Működési köre tag. Érdeklődése központjában Zsigmond császár és az égyháztörténeti

vonatkozású témák álltak. Amennyiben lehetett, a kettőt össze is kötötte. Irodalmi működésének súlypontja a schisma és a reformzsinatok korára esik. Egyháztörténeti munkái közül a legnevezetesebb és egyzersmind összes munkái közül a legmonumentálisabb a nyugati nagy egyházszakadásról írt műve, melynek címe: *A nyugati nagy egyházszakadás története VI. Orbán haláláig*. 1378—1389, 1896. Mikor ezt a munkáját megírta a nagy francia egyháztörténetírónak, Noël Valoisnak «La France et le grand scisme d' Occident» címen 1896—1902 közt közreadott nagyszabású munkájához még csak az előtanulmányok jelentek meg. Ezért joggal mondhatta Áldásy, hogy műve hiányt pótol, mert eddig az egyházszakadást a maga egészében egy munka sem tárgyalta. Az ő munkája is csak a schisma 11 évének történetével, illetőleg a szakadás által előidézett politikai helyzettel kíván foglalkozni. «Hogy csak VI. Orbán pontificatusát ölelem fel — mondja a bevezetésben — annak oka abban rejlik, hogy a politikai viszonyok teljes kibontakozását, a két párt állásfoglalását, csoportosulását akartam feltüntetni.» Az első, ami a munka olvasásánál meglepi az embert, az óriási bibliográfia, melyet felhasználott. Hiánytalanul megtaláljuk itt a tárgyra vonatkozó oklevélkiadásokat, elbeszélő forrásokat és feldolgozásokat. Az áttanulmányozott óriási anyag lehetővé teszi, hogy írója áttekintést nyújtson az egész egyházszakadásról, bepillantást engedve a háttérben működő erők érvényesülési törekvéseibe. Az általános kép azonban lassan bontakozik ki, mert a felsorakoztatott rengeteg adat lehetetlenné teszi nagy, átfogó szempontok alkalmazását és a világos szintézis megvalósítását.

Valószínűleg tervbe vette az egész egyházszakadás feldolgozását is, de munkájával egy évben jelent meg Noël Valois művének 1. kötete s ez szándékától eltérítette. Valois ugyan nagy munkájában elsősorban Franciaországra van tekintettel, de azért alapjában véve tárgyalja az egész schismát, melyhez maga is levéltári kutatásokat végzett s így Áldásy feleslegesnek tartotta munkája folytatását. Ezért később megjelent tanulmányaiban csak részletkérdéseket tárgyal. Az akkor előkerült új adatok alapján megírta a XII. Gergelytől összehívott *civildalei zsinat történetét* (1896), majd «*A nyugati nagy egyházszakadás történetéhez*» címen ismertette a XXIII. János pápától összehívott római zsinat lefolyását. Ide vonatkozó cikkei még: *A konstanzi zsinat új megvilágításban* (Budapesti Szemle. 1897). A konstanzi zsinat folytatása volt a bázeli s ennek egyik fontos pontja a görög unio kérdése. Mivel a görögök megjelenése a zsinaton sok költségbe került, ennek fedezésére felmerült az ú. n. görög búcsú terve. Erről értekezett Áldásy «*A görög búcsú ügye a baseli zsinaton*» címen (1909). Az unio megvalósítására újabb zsinatot terveztek s miként Áldásy «*A baseli zsinat áthelyezése Budára*» című

tanulmányából értesülünk, ez alkalommal Buda is szóba került, mint az új zsinat székhelye. Zsigmond e célból kimutatást készíttetett Buda házairól, a szobák számáról, istállókról. Ez a kimutatás megbecsülhetetlen értékű képet nyújt a magyar főváros akkori viszonyairól. A terv azonban nem sikerült, mert a pápa már előbb állást foglalt Firenze mellett.

A középkor nagy szellemei közül különösen *Clairvauxi Szent Bernát* alakja ragadja meg érdeklődését. Életrajzát a budapesti egyetem hittudományi karának pályázatára írta még 1891-ben, tehát tanulmányai befejezésének évében. A munka megnyerte a jutalmat és méltán. Egyike az ifjú Áldásy legértékesebb alkotásainak. Amint Szent Bernát hatalmas szelleme rányomja bélyegét az egész középkorra, úgy történetét is igazi kortörténetté szélesíti ki írója, mely kortörténetben helyet foglalnak a XII. század első felének összes politikai és szellemi mozgalmái.

Már ebben a munkájában élénken megnyilvánul Áldásy érdeklődése a keresztes hadjáratok iránt s ez élete vége felé a keresztes hadjáratok történetének megírására serkenti. A Szent István Könyvek sorozatában megjelent munka (*A keresztes hadjáratok története*. 1924) széleskörű bibliográfiai alapon készült ügyes összefoglalás, mely színes képet nyújt a nagyközönségnek a középkor e hatalmas mozgalmáról.

Más korba vezeti az olvasót az anabaptistákról írt tanulmánya. Az «*Anabaptisták a XVI. és XVII. században Magyarországon*» címen ismerteti a felekezet keletkezését s érdekesen fejtegeti, miként terjedt e felekezet Zürichből kelet felé Ausztrián, Morvaországon keresztül Felső-Magyarországra. Míg azonban Magyarországon üldöztetésekben volt részük, Bethlen Gábor a kiváló iparosokat szívesen fogadta Erdélyben. Különösen érdekesen rajzolja meg jogi helyzetüket.

Miként említettük, érdeklődésének egyik főtárgya Zsigmond császár története. Zsigmond uralkodásának belső története nálunk igen elhanyagolt volt, s míg a németek terjedelmes Zsigmond-irodalmat teremtettek, nálunk a külső politikai kapcsolatok sém érdekelték történetíróinkat. Ez a körülmény irányította figyelmét Zsigmondra. Sokat emlegette, hogy Luxemburg-házból származó királyunk sokkal nagyobb egyéniség a valóságban, mint amilyennek az eddigi kutatások világánál látjuk s nem érdemli meg a mellőzést, amelyben a magyar történetírók részesítik. Különösen megerősítette őt ebben a véleményében Fejérfataky hatalmas Zsigmondkori oklevélgyűjteménye. Sajnos, nem rajta mult, hogy ebből a fontos gyűjteményből, melyet ő tovább folytatott, még semmi sem látott napvilágot. Áldásy hiányt akart pótolni, mikor egymás után adta ki Zsigmond külső kapcsolatait tárgyaló munkáit. Ilyenek: *Zsigmond király római császári koronázása* (1913); *Zsigmond*

császári koronázása és a német zsidóság megadóztatása (1916); *Zsigmond császár koronázása és a német városok* (1917). Az első munkában ismerteti a koronázást megelőző hosszas diplomáciai tárgyalásokat és leírja a koronázás lefolyását. A másodikban Zsigmondra jellemző dolgot mond el. A császár állandóan pénzsűkében volt, de bámulatós leleményeséget árult el a pénzforrások felkutatásában. Így koronázása alkalmával súlyos adót vetett ki a német zsidóságra s ezt a példát utódai közül is többen követték. Ez a tanulmány főleg azért érdekes, mert megcáfolja azt a köztudatba átment vádat, hogy Zsigmond folytonos pénzsűksége tisztán pazarlásának és könnyelműségének volt a következménye. Áldásy bebizonyítja, hogy a császár pénzsűkségét — legalább részben — a birodalom pénzügyi helyzetére és az általános politikai viszonyokra kell visszavezetni. A harmadik munka összefügg az előbbivel. Zsigmond felszólítja a német városokat, hogy kötelességüknek megfelelően adjanak fegyvereseket római útjához. Alapjában ez a követelés csak ürügy volt, hogy a kötelezettséget pénzen megváltathassa. De ez még nem volt elég. A koronázás után nemcsak a szokásos ajándékokat hajtotta be, hanem a privilégiumok megerősítéséért is pénzt sajtolt ki belőlük.

Kedvenc témája volt Áldásynak a középkori olasz történelem is. Ezért szívesen foglalkozott Zsigmond és az olasz köztársaságok összeköttetésével és nagy türelemmel és szakértelemmel bogozgatta ez összeköttetések kusza szálait. Ebbe a körbe tartoznak: *«Zsigmond király és a velencei köztársaság 1433—35.»* (1901); *«Zsigmond király és a velencei köztársaság 1435—1437.»* (1907); *«Zsigmond király viszonya Milánóhoz és Velencéhez római útja idejében»* (1909) című tanulmányai. Az említett munkák mély bepillantást engednek a középkori olasz diplomácia, de főleg a híres velencei diplomácia rejtelseibe és cselszövényeibe. Az első két mű közül egyik egy diplomáciai csatát tár az olvasó elé, a másik Genua kétségbeesett szabadságharcát mutatja be Milánóval szemben s rámutat Velencé ügyes diplomáciai fogásaira, melyekkel Zsigmondot meg akarja nyerni a velencei érdekek védelmére. A közeledés azonban csak addig tart, míg feltétlenül szükséges. Amint a tárgyalások eredménnyel nem kecsegtetnek, vagy a szövetség nem látszik többé kívánatosnak, megszakítja az összeköttetést, a közeledést bizalmatlanság váltja fel, mely az idegen fejedelmet iparkodik Itáliától távoltartani. Így fognak össze, miként a harmadik munkából kitűnik, Velence és Milánó, hogy Zsigmond római útját megghiúsítsák, vagy legalább is hátráltassák.

Zsigmondnak egy másik diplomáciai vállalkozását tárgyalja *«Zsigmond király és Spanyolország»* (1927) című műve, mellyel a Tudományos Akadémián széket foglalt, mint rendes tag. A császárnak az olasz köztársaságokhoz való viszonyát tárgyaló munkákból is meggyőző-

dünk, hogy Zsigmond diplomáciai jártassága és ügyessége még olasz mértékkel mérve sem mondható közönségesnek, de különösen megállapítható ez fényes spanyolországi sikeréből. Sokat fáradozott, hogy a szerencsétlen egyházzsakadásnak véget vessen, ez a szándék vitte Spanyolországba is és célt ért, mert Ferdinánd királyt el tudta szakítani XIII. Benedek obedienciájától s ezzel jelentős lépést tett a szakadás végleges liquidálása felé.

A birodalom pénzügytörténetéhez nyújtanak érdekes adatokat tanulmányai, melyeket a *német zsidóság megadóztatásáról* írt II. Albert, majd III. Frigyes idejében. Tanulmányaihoz főleg a Reichstagsakten köteteit aknázza ki.

Kisebb egyetemes történeti cikkei még: *Johanna királyné halála napja* (Századok 1896). és *Az 1431. összeesküvés IV. Eugen pápa ellen.* (Magyar Sion. 1896). Az előbbi azért érdekes, mert ebben Áldásy a Johanna halálát jelző sok dátum közül július 27-ét fogadja el s ugyanerre az eredményre jut 13 év múlva Kis Károly király levele alapján C. Tropea is.

Szeretettel foglalkozott tisztán magyar történelmi témákkal is, itt azonban nem maradt meg egy kornál, hanem különböző korokból vette tárgyát. Egyik legjobban megírt műve a M. Tört. Életrajzok sorában megjelent *«Alsáni Bálint bíbornok»* című (1903). A fiatal Áldásy működése közben állítja elének a kiváló főpapot és diplomatát s ugyanekkor tiszta képet nyújt hazánk történetéről Nagy Lajos életének végén; Mária királyné uralkodása alatt és Zsigmond uralkodásának első éveiben. Ugyancsak Mária királyné uralkodásából veszi tárgyát *«Adalék Mária királynő. diplomáciai összeköttetéseihez»* címen közzétett cikkében (Századok. 1896). A XV. század történetéhez nyújtanak adalékot *«A magyar országgyűlés követsége V. Lászlóhoz»* és a Mátyás király Emlékkönyvben megjelent *«Mátyás király és a pápaság»* című cikkek. A katolikus visszahatás kiváló vezérééről, *Pázmány Péterről* a Magyar Könyvtárban megjelent füzetében rövidre fogott, de mégis teljes és világos képet rajzol az áldozatkész Maecenásról, a kiváló szónokról, a jeles politikusról és a hazáját rajongásig szerető hazafiról. Igen érdekesen tárgyalja egy másik főpapnak, *Telekessy István* egri püspöknek ügyét is, kit a primás a II. Rákóczi Ferenc-féle mozgalmakban való részvétel miatt meg akart fosztani méltóságától, a római kúria azonban a püspök pártjára állva, őt méltóságába visszahelyezte.

II. Rákóczi Ferenc felkelésének egy fontos és végzetes epizódját örökíti meg *«Az 1707. évi ónodi országgyűlés története»* (1895) és *«Az 1707. évi ónodi országgyűlés»* (1907) címen. Az előbbi munkát az Akadémia a Vitéz-díjjal tüntette ki. Ugyancsak ebből a korból való *«Polgármester-*

választás Budán 1705-ben» című cikke, melyben a Lipót-féle kiváltságlevél alapján végbement első polgármesterválasztás zavarairól számol be.

Hazánkban minden időben nagy volt az érdeklődés a történettudomány iránt, annál érthetlenebb, hogy maig sincs történeti bibliográfiánk. Ennek mindenki, aki történettudománnyal foglalkozik, érzi hiányát, de különösen érzik az egyetemi hallgatók. Ugyanez a helyzet a középkori források ismertetésénél. Míg külföldön egymást érik az érett kritikával megírt e nemű munkák, nálunk a legújabb időkig hiányoztak. Végre, mikor a Magyar Történettudomány Kézikönyvének tervezetét elkészítették, ebbe felvették a középkori források ismertetését is. Áldásy a legfontosabb részt vállalta s meg is írta «*A XV. század nyugati elbeszélő forrásai*» (1928) címen. Munkájában Jansen-Schmitz-Kallenberg értékes összefoglalása lebegett szeme előtt s ő is röviden bár, de sokat mondó tömörséggel ismerteti a század forrásait. Főleg egyetemi hallgatóknak igen hasznos áttekintést nyújt a könyvecské, mely az Áldásynál megszokott pontossággal közli a források kiadásait, az írókra és műveikre vonatkozó irodalmat is.

Áldásy, miként az elhangzott felsorolásból kitűnik, óriási tudományos munkásságot fejtett ki, de ezzel még nem merítettük ki tevékenységének ismertetését. Munkásságának fontos elemét alkotta szerkesztői működése is. Az egyetemes történelem művelésére alakult a *Történeti Szemle* című folyóirat, mely módot nyújtott a magyar történetíróknak, hogy kilépve az egyoldalú hazai történeti keretéből, érdeklődésükkel a nálunk annyira elhanyagolt egyetemes történelem felé forduljanak. Mikor Angyal Dávid megvált a folyóirat szerkesztésétől, az Akadémia Áldásyt kérte fel a szerkesztői teendőik ellátására. Áldásy nagy ambícióval fogott feladatához és a folyóiratában megjelent cikkek sok vitás kérdés megoldását tették lehetővé. Mikor már a gazdasági viszonyok leromlása következtében a folyóiratok egymás után megszűntek végleg, vagy legalább ideiglenesen, Áldásy addig kért, fáradozott, míg sikerült lapját újból és újból megjelentetni. Még volt győződve, hogy a magyar történelem érdekeit szolgáló és rendkívül túlterhelt Századok mellett szükség van olyan folyóiratra, mely a kutatókat bekapcsolja az egyetemes történelembe, mert ennek hiányában az új nemzedékből teljesen kivesz az egyetemes történelem, de főleg a középkori történelem iránt való érzék. Az idő teljes mértékben igazolta. A folyóirat életének utolsó éveiben megszűnt, de ő még súlyos betegen is szötte a terveket a Történeti Szemle életrekeltségére és bizonyos átalakítására.

Hasonló érdemeket szerzett mint a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság közlönyének, a *Turulnak* szerkesztője is.

Végül meg kell emlékeznünk emlékbeszédeiről. Részint mint a

M. Tud. Akadémiának, részint mint a Szent István Akadémiának tagját többször érte a kitüntetés, hogy a tudomány külföldi vagy hazai nagy halottjairól emlékbeszéd tartására kérték fel. Így a Szent István Akadémiában emlékbeszédet tartott *Némethy Lajosról*, ki a fővárosi templomok és egyházi intézmények buzgó történetírója volt. A Tud. Akadémiában ő méltatta a kiváló gazdaságtörténetíró, a középkor jeles kutatója és a *Deutsche Geschichte* nagy port felvert szerzőjének *Lamprecht Károlynak* munkásságát és érdemeit. Behatóan ismertette a támadásokat, melyek a kiváló történetíróat több okból, így módszere miatt is érték. Áldásy még inkább a támadók pártján áll. Ugyancsak a Tud. Akadémiában tartott emlékbeszédet *Csoma József* és *Fejérpataky László* tagok felett. Fejérpatakyhoz, miként maga is megemlíti, hosszú barátság szálai fűzték s ebből magyarázható az a nagy szeretet, mely emlékbeszédét áthatja. 1929 május 27-én tartotta utolsó emlékbeszédét a Tud. Akadémia kültagja, a nagy érdemű *Pastor Lajos* báró felett. A mindkettőjüket átható erős katolikus érzület, tudományos működésükben az egyházas irányú történettudomány művelése rokonlelkeké tette őket s így nem csodálkozhatunk azon a meleg hangon, mely az egész beszéden előmlik. Mintha önmagát jellemezné, mikor Pastor legfőbb jellemvónásait kiemeli. «... Pastor katolikus történetíró volt a szó legnemesebb értelmében, aki katolikus meggyőződését soha nem titkolta és azért mindenkor helytállt.»

«Igazságszeretetével, ítéletének tárgyilagosságával, előadásának higgadtságával kivívta magának azok elismerését is, akik kezdetben tudományos munkásságával szemben tartózkodó, nem egy esetben lenéző magatartást tanusítottak.»

* * *

Áldásy tudományos munkásságát különbözőképen ítélik meg. Ma az úgynevezett szellemtörténet korát éljük, ma csak a nagyvonalú összefoglalásokat értékelik. Ennek is megvan a jogosultsága, de túlajtva egyoldalúvá válik és ennek az egyoldalúságnak a történeti kutatás fogja az árát megadni. Áldásy nem tudott behelyezkedni ebbe az új irányba, nem tartotta lezártnak a történeti kutatásokat és jogosultnak hitte a részletfeldolgozásokat. Lelkiismeretes kutató, ügyes feldolgozó volt. Bármilyen témáról írt, tartózkodott a szélsőségektől. Életfelfogásában bizonyos nemes konzervativizmus jellemezte s ezt a konzervativizmust vitte át tudományos munkásságába is.

Mint tanárnak, szintén az alaposság és lelkiismeretesség voltak jellemző vonásai. Az anyagot gondosan leírta s hallgatói élvezték előkelő színvonalú, szépen kidolgozott előadásait. Később, mikor hallása

mégromlott, előadása monoton lett, de azokat, kik tanulni akartak az előadásokból, ez a körülmény nem zavarta. Talán felhozhatják ellene, hogy tanítványait nem tudta megfelelő munkásságra bírni, nem nevelt utódokat. Erre a vádra ő maga felelt meg a Nemzeti Ujság munkatársának tett nyilatkozatában (1931 szept. 6. sz.): «Hogy tanítványaim sorában az irodalmi produkció mégis kevés, annak három oka van: 1. Az újabb középiskolai reformok következtében a latin nyelv tudása nagyon visszafejlődött, már pedig a középkori történelmet latin nyelv tudása nélkül művelni lehetetlen. A fiatalok annyira nem tudnak latinul, hogy különösen a lányok közt divattá vált a történelmet nem a latinnal, hanem a földrajzzal csoportosítani. 2. A hallgatóság legtöbbször nem bírja az idegen nyelveket s így nem kísérheti figyelemmel az egyes külföldi irodalmakat. 3. Könyvtáraink felszerelése és állománya meglehetősen fogyatékos. «E nyilatkozat elárulja, mennyire a dolgok mélyére látott Áldásy. Nálunk, ha valaki egyetemes történelemmel akar foglalkozni s nem marad meg a szorosán vett szellemtörténetnél, kénytelen nyugat nagy könyv- és levéltárait felkeresni és 4—5 idegen nyelvet megtanulni. Ehhez régebben hiányzott az alkalom, az újabb nemzedékben hiányzik az energia.

Nem is lehet állítani, hogy Áldásy példája ne hatott volna hallgató-ságára. Ennek bizonyítására önmagamra hivatkozhatom. Itália zavaros történetéből igen kevés ismeretem volt, mikor felvettem Áldásy kollégiumát: «Itália története a XIV. században» címen. Előadása, különösen Velence és Firenzé történetének tárgyalása annyira megragadta lelke- met, hogy egyetemi hallgatókoromtól kezdve életem tudományos cél- kitűzésének tekintetem az olasz történettel való foglalkozást. Az én esetem nem volt elszigetelt jelenség, mások is szeretettel fordultak Áldásy hallgatói közül az egyetemes történelem felé s többen híven ki is tartot- tak a választott úton, másokat idővel a feltornyosuló nehézségek és napjainkban a középkor története iránt mutatkozó közöny letéritett- erről az útról.

Mindent megtett tanítványaiért, amit a jó tanár megtehetett. Szeretettel adott nekik útbaigazításokat, segítette őket tanulmányaik- ban, sőt egyik-másik szorgalmas tanítványát a nehéz elhelyezkedési viszonyok között iparkodott álláshoz is juttatni. Azok közé a profesz- szorok közé tartozott, akikről csak a hála és ragaszkodás hangján emlé- kezhettek meg hallgatói.

Amilyen lelkes tanár volt Áldásy, éppolyan szeretetreméltó és jó- ságos volt mint ember. Kék szeméből szelidség és emberszeretet sugár- zott. Mindenkin kész volt segíteni, aki a becsület útján járt és dolgozni akart. Igazságérzete azonban fellázadt azok ellen, kik alattomos esz-

közökkel, mások megrágalmazásával és legázolásával akartak érvényesülni. Ha voltak ellenségei, csak ezek sorában kereshetjük azokat. Lelkének legszebb vonása a mélyen vallásos érzés. Erős, hívő katolikus volt, aki mások vallásos meggyőződését megbecsülte, de a magáét sérteni nem engedte. Nem tartozott azok sorába, kiknél a katolicizmus csak üzlet és ugródeszka; az ő lelké telítve volt mélységes vallásos érzéssel és egyházához való ragaszkodással.

Mikor lelki rajzát akarjuk adni, lehetetlen meg nem emlékezni róla, a jó gyermekről és a jó barátról. Megható az a szeretet, mellyel édesanyjához ragaszkodott. Boldogan újságolta, ha anyját-egy-egy séta-kocsizásra rávehette, féltő gonddal őrködött minden lépése felett s mély lehangoltság vett rajta erőt, ha anyjának legkisebb baja volt. De Áldásy a szó nemes értelmében vett jóbarát is volt. Ama természetek közé tartozott, melyek nem egykönnyen melegszenek fel, de ha valakit barátságukkal megtisztelnek, ez a barátság őszinte, áldozatkész és sirig tartó.

Jellemző sajátosságai közé tartozott a tudásvágy. Sokat utazott s külföldön főleg a könyvesbolt és a művészet érdekelte. A vallásos érzés mellett a tudományért buzgó lelkesedés és a művészi szépért való rajongás adták meg lelkének legjellegzetesebb tartalmát. Róla emlékezvén, megelevenedik lelkemben egy feledhetetlen nápolyi élmény. Húsvétkor a Posilipora iparkodtam. A nápolyi tavasz teljes pompájában virult. Előttem és köröttem minden ibolyaszínű virágha borult, kábitó illat töltötte be a levegőt, a pazar kertekből madárdal hangzott. Alattam az örökké mozgó tenger, melynek habjaiból a hanyatló nap sugaraitól meg-aranyozott tündérsziget, Capri emelkedett ki, míg hátam mögött az állandóan füstölgő, félelmes Vezuv terpeszkedett. A felülmulhatatlan panoráma megigézte lelkemet, mikor a tengerészek menházánál egy szoborcsoportozat néhány pillanatra kiragadott merengésemből. Előttem állt Assisi kedves szentje, ki áldólag nyujtotta ki karjait az előtte hódolattal meghajló Dante, Kolumbus és Giotto fölé. Micsoda kőbe öntött, de mégis beszédes program egyének és népek számára! S ezt a programot látjuk megvalósítva Áldásy életében. Róla teljes joggal elmondhatjuk, hogy igazi harmonikus lélek volt.

Áldásyban a kötelességtudás mintaképét tiszteltük. 1931-ben már aggasztó jelek mutatkoztak, orvosa nyugalmat ajánlott és rá akarta beszélni, hogy az egyetemen kérjen betegszabadságot. Ő azonban erről hallani sem akart. Szerette katedráját és kétségbeejtette az a gondolat, hogy esetleg kényelemszeretet vádjával illethetik. 1932-ben január első napjaiban a gyilkos kór ágyba döntötte. Szemmel láthatólag ment tönkre, szíve mindinkább gyengült, Áldásy azonban bízott és igazi keresztény megadással tűrte szenvedéseit. Csak néha-néha fogta el per-

cekre az aggodalom s ilyenkor lemondólag intett kezével : barátom, én úgy érzem, nem kelek fel többé a betegágyból. A pillanatnyi gyengeségen azonban csakhamar győzedelmeskedett a hívő lélek s már ismét szőtte tovább tudományos terveit a jövőre. A nemes szív azonban 1932 július 14-én megszűnt dobogni. Áldásy eltávozott körünkből, nagy ürt hagyva maga után hozzátartozói, barátai, tisztelői és hallgatói szívében. Szeretetért szeretet volt a jutalma, ez a szeretet elkísérte a sírig ; ez a szeretet virraszt síri álma felett, ez a szeretet várja a jóbaráttal való találkozást, mert ha keresztény meggyőződésünk nem is teszi magáévá a római költő pogány pesszimizmusát, szavai lényegben megfelelnek a valóságnak :

*«Egy célra tartunk mind ; a sorsveder
Forgatja sorsunk : később vagy korábban
Kiugrik, és legott indulni kell
Órök száműzés gyászos csolnakában.»*

Horatius. (Csengeri ford.)

